

Atf: Yudulmaz, S. (2022). Saldırganlığın Yordayıcıları: Benlik İstikrarsızlığı, Sosyo-Demografik ve Ailesel Faktörlerle İlişkisi "Türkiye Örneği". *Sosyoloji Dergisi*, 43, 1-21.

Araştırma Makalesi / Research Article

SALDIRGANLIĞIN YORDAYICILARI: BENLİK İSTİKRARSIZLIĞI, SOSYO-DEMOGRAFİK VE AİLESEL FAKTÖRLERLE İLİŞKİSİ "TÜRKİYE ÖRNEĞİ"

Sezer YUDULMAZ*

Öz

Saldırganlık başkalarına kasıtlı olarak fiziksel veya psikolojik zarar verme niyetiyle yapılan bir davranıştır. Birçok çalışma da gençler arasında saldırgan davranışların tezahüründen sorumlu birkaç faktör tanımlamıştır. Bunlar arasında benlik istikrarsızlığı saldırganlığı yordadığı belirtilen önemli risk faktörleri arasında sayılır. Bu çalışmada benliğin heterojen bir yapıda olduğu düşüncesinden hareketle, gençlerin çeşitli yaşam alanları karşısında kendilerini algılayış biçimleri ile sosyo-demografik ve ekonomik özelliklerinin saldırganlık eğilimlerine etkisinin tespiti amaçlanmaktadır. Araştırmanın evrenini Türkiye'nin 5 bölgesinde devlet üniversitelerinde öğrenim gören (toplam 931, 669 kız ve 261 erkek) öğrenci oluşturmaktadır. Verilerin elde edilmesinde anket soru formu, benlik algısı ölçeği ve saldırganlık ölçeği kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler; katılımcıların saldırganlık eğilimleri ile zeka, kişilik, yakın ilişki ve arkadaşlık benlik alt boyutları arasında negatif, cinsiyet, ailenin aylık geliri, anne ve babanın cezalandırıcı tutumlara sahip olması ve annenin eğitim durumu arasında ise pozitif yönde anlamlı bir fark olduğunu; kadınların daha çok öfkeli ve düşmanca eğilimlere, erkeklerin ise yine öfkeli ve sözlü olarak saldırgan eğilimlere sahip olduklarını göstermektedir. Bir başka ifade ile kadınlar öfkelerini araçsal eylemlere dönüştürmeden bilişsel boyutta düşmanca eğilimler ile yaşamaktayken, erkeklerin öfkelerini sözlü boyutta saldırgan eylemlere dönüştürdükleri gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Genç, Benlik, Saldırganlık

* Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, sezerayan@gmail.com; ORCID: 0000-0003-0248-5729

Predictors of Aggression: Self Instability, Its Relationship with Socio-Demographic and Familial Factors “The Case of Turkey”

Abstract

Aggression is behavior with the intention of harming others physically or psychologically. Many studies have also identified several factors responsible for the emergence of aggressive behavior among young people. Among these, self-indecision is considered among the important risk factors predicting aggression. In this study, based on the idea that the self has a heterogeneous structure, it is aimed to determine the effects of young people's self-perceptions in various life areas and their socio-demographic and economic characteristics on their aggression tendencies. The population of the research consists of 931, 669 female and 261 male students studying at state universities in 5 regions of Turkey. Questionnaire form, self-perception scale and aggression scale were used to obtain the data. The data obtained from the research; It was found that there was a negative significant difference between the aggression tendencies of the participants and the intelligence, personality, close relationship and friendship sub-dimensions, and a positive significant difference between gender, monthly income of the family, the punitive attitudes of the parents and the education level of the mother; It shows that women have more angry and hostile tendencies, while men have angry and verbally aggressive tendencies. In other words, it has been observed that while women live with hostile tendencies in the cognitive dimension without transforming their anger into instrumental actions, men transform their anger into aggressive actions in the verbal dimension.

Keywords: Young, Self, Aggression

Giriş

Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2021), 10-19 yaş grubundaki bireyleri ergen, 15-24 yaş grubundaki bireyleri ise genç olarak tanımlamakta, 10-24 yaş aralığını genel anlamda genç saymaktadır. Bu dönem insan gelişiminin eşsiz bir aşaması ve sağlığın temellerinin atılması için önemli bir zaman dilimidir. Yetişkinliğe hazırlıktır. Birey bu çağda, annesinden, ailesinden ve akran gruplarından ayrı bir birey olduğunu fark ederek benlik yatırımını, kendilik değerini oluşturur. Böylece, bireyselleşme için ilk adımı atmış olur Öte yandan bu dönem bireylerin kendi kimlikleri hakkında belirgin olmayan bazı imgelere sahip olmaları gibi nedenlerden dolayı suç işleme oranının en yüksek olduğu dönem olarak da kabul edilir. Bu dönemde bireylerin özellikle engellenme ve anlaşılma karşısında

tepkisel davranabildikleri, otorite figürlerini düşmanca algılayabildikleri ve böylece saldırganlık ve şiddet eğilimleri gösterebildikleri belirtilmektedir (Levinson, 1986; Ericson, 1984; Yavuzer, 2009). Dönemin sapmayı da içine alan bir takım psikopatolojik davranışların olası tezahürü ile de karakterize edilen bir dönem olması, özellikle ergenlik döneminde hız kazanan (fizyolojik, bilişsel ve duygusal boyutta) değişimlerin bireylerin kendilerini algılama biçimlerinde yaratabileceği istikrarsızlıklarla ilişkilendirildiği gözlenir.

Saldırganlık başkalarına kasıtlı olarak fiziksel veya psikolojik zarar verme niyetiyle yapılan bir davranıştır (Wood, Wood ve Boyd, 2005). Ergenlikte saldırgan davranış, belirli durumlarda diğer akranları incitmek ve failin kendi çıkarlarını tatmin etmek için zorlayıcı yöntemler kullanmayı ima eden, fiziksel, zihinsel veya sözlü belirtiler gibi farklı şekillerde ortaya çıkabilen ya da sergilenebilen herhangi bir davranış olarak tanımlanır (Torregrosa, Ingles ve Garcia-Fernandez, 2011: 202). Biyolojik yatkınlıklara maruz kalsa da saldırganlık, çocukluk ve ergenlik döneminde ortaya çıkan (yoksulluk, ebeveyn çatışması ve boşanma, okul geçişleri ve toplum felaketleri gibi) akut ve kronik stres faktörleri tarafından tetiklenebilir veya şiddetlenebilir (Hayden ve Mash, 2014: 5). Birçok çalışma da gençler arasında saldırgan davranışların tezahüründen sorumlu birkaç faktör tanımlamıştır. Bunlar arasında benlik algısı (kendilik imgesi) saldırganlığı yordadığı belirtilen önemli risk faktörleri arasında sayılır (Moroschan, Hurd ve Nicoladis, 2009; Ostrowsky, 2009).

Benlik bireyin kendi kişiliğine ilişkin değerleri, kendini görüş tarzı, kısaca kendisiyle ilgili bilinç algısı, bir başka ifade ile kişinin fiziksel, psikolojik, sosyal ve duygusal özellikleri, istekleri ve başarıları hakkında kendi düşüncelerinin bir bileşimidir. Bireyin karşılaştığı yeni roller, durumlar ve hayat geçişleri gibi değişimlerden kolay etkilenen, hayat boyunca biyolojik, gelişimsel ve sosyal süreçlerle karşılıklı etkileşim içinde olan, bundan dolayı hem sürekli ve değişmez hem de dinamik özellik taşıyan karmaşık bir yapı ve süreçtir (Baymur, 1984; Erkan 1993).

Çalışmalar "benlik algısı ve saldırganlık" arasında negatif bir ilişki olduğunu, benlik istikrarsızlığının saldırgan davranışın benzersiz yordayıcısı olduğunu göstermektedir. Bir başka ifade ile saldırgan eğilimlerin gerçek nedeni düşük ve yüksek benlik algısına atfedilir. Düşük benlik algısı (öz güven eksikliği) bireylerin potansiyellerini tam olarak karşılamalarını engelleyen rahatsız edici bir durum olarak nitelendirilir. Bu nedenle, özgüveninin düşük olduğu bir birey değersizlik ve yetersizlik duyguları yaşar. Başka bir deyişle, düşük benlik algısı gençler üzerinde ciddi etki yaratabilir ve yaşam döngüleri boyunca olumsuz sonuçlar için yüksek bir risk faktörü haline gelebilir (Rosenthal, Montoya, Ridings,

Rieck ve Hooley 2011; Falkenbach, Howe ve Falki 2013; Walker ve Bright, 2009). Öte yandan Muller ve arkadaşları yüksek benlik algısı seviyelerinin de saldırgan davranışları tetikleyebileceğini öne sürmüştür (Muller, Bushman, Subra ve Ceaux, 2012: 754). Araştırmalar, benlik algısı yüksek veya dengesiz olan bireylerin öfkeye daha yatkın olduklarını ve yüksek benlik imajı tehdit edildiğinde oldukça saldırgan olduklarını göstermektedir. Bu kişiler örneğin, her zaman ilgi odağı olmayı isteyen, kendini çok düşünen ve eleştiri alamayanlardır ve şişirilmiş benlik kavramlarını korumak ve tehdit edildiğinde öfke ve saldırganlıkla tepki vermek konusunda oldukça motive olmuşlardır (Kernis, Brockner ve Frankel, 1989; Baumeister, Smart ve Boden 1996; Salmivalli ve Nieminen, 2002).

Literatürde benlik kavramının açıklanması ve tanımlanması hakkındaki çoğu araştırma, daha çok tek boyutlu bir benlik kavramıyla kavramı tanımlamaya giriştikleri ve bu yüzden de yetersiz kaldıkları noktasında eleştirilmektedir. Daha yakın zamanlarda yapılan çalışmalarda benliğin heterojen bir yapıya sahip olduğu ve yapının şekillenmesinde aile, okul ve akranla ilişkilerin bireyin sosyal algılama, fiziksel ve ruhsal sağlığı üzerinde etkili olduğu, ancak bireyin, bu açılımların her biri ile ilgili olarak farklı bir biçimde kendisini algılayabileceği ve değerlendirebileceği, bu değerlendirmenin sosyal işleyişe bağlı olduğu ifade edilmektedir. (Berg ve Snyder, 2010; Hazel ve Wurf, 1987; Vermerien, Bogaerts, Ruchkin, Deboutte ve Schwab-Stone, 2004; Garnefski, 2000; Rice ve Mulkeen, 1995). Bu yüzden, antisosyal bireylerin, tıpkı suçsuz, sosyal bireyler gibi kendilerini değerlendirmeleri ve algılamaları da olasıdır. Kısaca saldırgan davranış ve benlik istikrarsızlığı, gençler için kişisel, sosyal ve akademik uyum için kilit faktörler olarak kabul edilir (Estevez, Musitu ve Herrero, 2005; Marcus, 2007; Marsh, Craven ve McInerney, 2003; Pastor, Balaguer ve Garcia-Merita, 2003).

Bu çalışmanın amacı, benliğin çok boyutlu ve dinamik bir kavram olduğu düşüncesinden hareketle, bir yandan gençlerin çeşitli yaşam alanları karşısında (fiziksel görünüm (FG), fiziksel sağlık (FS), zeka (Z), akademik başarı (AB), serbest zaman etkinlikleri (SZE), kişilik (K), aile ilişkileri (Aİ), yakın ilişkiler (Yİ) ve arkadaşlık (ARK) olmak üzere 9 boyutta) kendilerini algılayış biçimleri ile saldırganlık eğilimleri (fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, düşmanlık ve öfke olmak üzere saldırganlığın dört farklı boyutu) arasında, diğer yandan; ailenin sosyo-demografik özellikleri; ailede karar alma süreci ve aile içi şiddete maruz kalma vb. özellikler ile saldırganlık eğilimleri arasında bir ilişki olup olmadığını tespit etmektir. Çalışmanın özgünlüğü kullanılan ölçeklerin alt boyutlarının birbirleri ve bazı sosyo-demografik ve ailesel faktörlerle ilişkisinin araştırılmasından kaynaklanmaktadır.

Metodoloji

Çalışma amaç açısından nedensellik ilişkilerini araştırmacı, zaman açısından kesitsel ve teknik açıdan uygulamalı bir çalışmadır. Araştırmanın evreni çalışmanın başlangıcında yedi bölgeden birer devlet üniversitesi olarak tasarlanmış, ancak Covid-19 pandemi sürecinin araştırmanın yürütüldüğü tarihler arasında başlaması ve aniden online eğitime geçilmesi nedeniyle Marmara ve Trakya bölgeleri (Uludağ Üniversitesinden gerekli izin alınmış olmasına ve Namık Kemal Üniversitesi yazışma sürecinde) araştırmanın kapsamından çıkarılmak zorunda kalmıştır. Zira Uludağ Üniversitesi için anket ve ölçek soruları online tanımlanmış olmasına rağmen veri geri dönüşü sağlanamamıştır. Bu nedenle araştırmanın evreni Türkiye'nin 5 bölgesinden; Cumhuriyet (Sivas), Ege (İzmir), Gümüşhane, Artvin Çoruh, Süleyman Demirel (Isparta), Gaziantep, Munzur (Tunceli) devlet üniversitelerinin Sosyoloji ve Felsefe Bölümü öğrencileri ile (veriler pandemi sürecinden önce toplanabildiği için) sınırlandırılmıştır. Devlet üniversitelerinin ve bu üniversitelerden Sosyoloji ve Felsefe bölümü öğrencilerinin araştırmaya dahil edilmesinin nedeni, devlet üniversitelerinde bu bölümlerde okuyan öğrencilerin genellikle düşük-orta sosyo-ekonomik seviyede ailelerden gelen öğrenciler olmasıdır. Araştırmada tesadüfi örnekleme tekniği kullanılmış, ilgili üniversitelerin Sosyoloji ve Felsefe bölümlerinden (toplam 931, 669 kız ve 261 erkek öğrenci) gönüllülük ilkesi göz önünde tutularak uygulamaya dahil edilmiştir. Uygulama izin alınarak 01.01.2019-30.05.2019 tarihleri arasında, adı geçen üniversitelerde görevli öğretim elemanı ve öğretim üyelerinin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. Verilerin elde edilmesinde anket soru formu, Berg ve Snyder'ın benlik algısı ölçeği ve Buss-Perry'nin saldırganlık ölçeği kullanılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Anket soru formu. Gençlerin sosyo-demografik özellikleri ve aile içi ilişkilerinin niteliğini belirlemeye yönelik 19 sorudan oluşmaktadır.

Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ): BPSÖ (1992) tüm dünya literatüründe en sık kullanılan saldırganlık ölçekleri arasında yer almaktadır. Buss-Durkee Düşmanlık Envanterinden uyarlanmış olan ölçek, 29 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri, (1) karakterime hiç uygun değil, (5) karakterime tamamen uygun şeklinde beşli likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir. Fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, düşmanlık ve öfke olmak üzere saldırganlığın dört farklı boyutunu ölçmeyi amaçlamaktadır. Fiziksel saldırganlık alt ölçeği, başkalarına fiziksel olarak zarar verme ile ilişkili (13, 8, 2, 11, 25, 16, 29, 22 ve 5. maddeler) 9 soru; sözel saldırganlık alt ölçeği, başkalarını sözel yolla incitmeyi içeren (27, 6, 21, 14.ve 4. maddeler) 5 soru; öfke alt ölçeği, saldırganlığın duygusal boyutunu ölçmeyi hedefleyen (19, 28, 1, 18, 9, 23 ve 12. maddeler) 7

soru; düşmanlık alt ölçeği ise saldırganlığın bilişsel boyutunu ölçmeyi hedefleyen (20, 24, 3, 26. 10, 15, 7.ve 17. maddeler) 8 soru içermektedir. Alfa değerleri 4 faktörün de iç tutarlılığının yeterli düzeyde olduğuna işaret etmektedir. Tüm ölçek için elde edilen alfa değeri 0,85 (bu çalışma için 0.86), fiziksel saldırganlık için elde edilen alfa değeri 0,78 (bu çalışma için 0.62) sözel saldırganlık için elde edilen alfa değeri 0,48 (bu çalışma için 0.61), öfke için elde edilen alfa değeri 0,76 (bu çalışma için 0.60), düşmanlık için elde edilen alfa değeri 0,71(bu çalışma için 0.72) olarak hesaplanmıştır (Madran, 2012).

Benlik Kuramı Ölçeği (BKÖ): Berg ve Snyder (2010) tarafından bireylerin çeşitli yaşam alanları karşısında kendilerini algılayışlarını ölçme amacıyla geliştirilmiş bir ölçektir. Orijinal ölçek, fiziksel görünüm (FG), fiziksel sağlık (FS), zeka (Z), akademik başarı (AB), mesleki başarı (MB), serbest zaman etkinlikleri (SZE), kişilik (K), aile ilişkileri (Al), yakın ilişkiler (Yİ) ve arkadaşlık (ARK) olmak üzere 10 boyuttan oluşmuştur. Ölçeğin, 10 yaşam alanı karşısında bireyin pozitif ve negatif algılarını değerlendiren 40 maddesi vardır. Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması 2017 yılında Yavuzer ve arkadaşları tarafından yapılmıştır. Benlik Kuramı Ölçeğinin faktör yapısının Türkiye örneklemini için geçerlilik ve güvenilirliği test edilmiş ve elde edilen sonuçlar (herhangi bir işte çalışan öğrenci sayısının azlığı nedeniyle ölçeğin MB boyutu analize katılmadığından MB hariç), dokuz boyut için yapısal modeli doğrulamıştır. Maddelerin dokuz boyuta dağılımı şöyledir: FG (1, 2, 3, 4); FS (5, 6, 7, 8); Z (9, 10, 11, 12); AB (13, 14, 15, 16); SZE (17, 18, 19, 20); K (21, 22, 23, 24); Al (25, 26, 27, 28); Yİ (29, 30, 31, 32); ARK (33, 34, 35, 36). Ölçekte her boyutta iki madde olmak üzere toplam 18 madde (1, 2, 6, 7, 11, 12, 14, 16, 18, 20, 21, 24, 25, 27, 30, 32, 33, 34) ters puanlanmaktadır. Ölçek maddeleri, (1) hiç doğru değil (2) nadiren doğru, (3) arada sırada doğru, (4) sık sık doğru, (5) her zaman doğru şeklinde beşli likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir. Ölçeğin her bir boyutundan elde edilen puanın yüksekliği bireyin benlik kuramının olumlu olduğunu göstermektedir. Ölçekte yer alan 36 maddenin tamamına ilişkin iç tutarlılık katsayısı 0.84 (bu çalışma için 0.75) olarak bulunmuş, alt boyutları için 0.52-0.88 arasında değişmektedir. Bu değerler dikkate alındığında, alt ölçeklerin iç tutarlılığının kabul edilebilir sınırlar içinde olduğu görülmüştür. Zira Cronbach Alpha değeri 0.70'in üzerinde olan ölçeklerin içsel tutarlılığa sahip olduğu söylenir (Bayram, 2004: 128). Test yarılama yöntemi ile hesaplanan güvenilirlik katsayısı ise 0.79'dur. BKÖ'nün tamamından alınabilecek puan aralığı 36-180 olup her alt boyut için ise 4-20 puan arasında değişmektedir. Ölçekten elde edilen alt boyut puanları kullanılabileceği gibi toplam ölçek puanının da kullanılabileceği belirtilmiştir (Yavuzer, Karataş ve Polat-Demir, 2017: 163-167).

Veri Analizi

Analizler üç aşamadan oluşmaktadır.

Birinci aşamada gençlerin saldırganlık (Tablo 1) ve benlik algı düzeylerini (Tablo 2) belirlemek amacıyla ölçüklerin genel ortalaması alınmıştır.

İkinci aşamada saldırganlık ve benlik algı düzeyleri arasındaki ilişki ve yönü belirlemek üzere korelasyon analizi (Tablo 3) yapılmıştır.

Üçüncü aşama ise, gençlerin saldırganlık eğilimlerinin ilkin benliğin hangi boyutlarında, daha sonra da sosyo-demografik ve kültürel çeşitli özelliklerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla iki kategorili değişkenler için t testi, ikiden fazla kategoriye sahip değişkenler için de tek yönlü ANOVA analizi yapılmıştır (Tablo 4). Analizler %95 güvenilirlik düzeyinde gerçekleştirilmiş olup, analizler için SPSS 16 paket programı kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmaya katılanların %71,9'u kadın, %28'i erkektir. Örneklemin %65,2'sini birinci ve ikinci sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Katılımcıların %83,7'si 17-22 yaş aralığında (ortalama yaş 20,5) olup, %98,3'ü bekarıdır. Anne-baba (%13,3- %2,4) okuyazar olmayıp, (%40,4- %31,8) ilkokul, (%19,0-22,8) ortaokul ve (%15,6-%23,8) lise mezunudur. Ailelerin %52,9'unun aylık geliri asgari ücretin altında olup, %2,5'inin aylık geliri 9500-üstüdür. Katılımcıların %73,3'ü herkesi ilgilendiren konularda ailenin hep birlikte karar aldığını belirtmiştir. Çocukken bir suç işlediklerinde anne-baba tarafından (%3,7-%7,5'i) fiziksel, (%8,8-%4,9'u) psikolojik, (%9-%4,5'i) hem fiziksel hem psikolojik cezaya maruz bırakıldığını belirtmiştir. %11,3'ü sorunlarını sadece anneye, %0,8'i sadece babayla, %4,7'si her ikisiyle de, %10,1'i sadece kardeşiyle ve %14,7'si de sadece arkadaşıyla konuşabildiğini belirtmiştir.

Tablo 1. Saldırganlık Ölçeğindeki İfadelere Verilen Yanıtlar ve Saldırganlık Düzeyleri¹

Saldırganlık Maddeler	Ort.±SS		
	Genel	K	E
1. A.Ö. Öfke (ÖFK.)			
1.	2,48±1,24	2,45±1,22	2,55±1,30
12.	3,25±1,49	3,32±1,46	3,07±1,53
18.	2,43±1,33	2,37±1,33	2,59±1,33
19.	3,29±1,33	3,32±1,32	3,21±1,35
23.	3,03±1,47	2,97±1,47	3,19±1,46
28.	2,33±1,40	2,31±1,39	2,38±1,43
9.	3,18±1,51	3,15±1,51	3,24±1,50
ÖFK. G.O.	2,85±1,39	2,84±1,38	2,89±1,41
2. Fiziksel Saldır. (F.S.)			
2.	2,22±1,28	1,96±1,16	2,88±1,33
11.	1,72±1,38	1,56±1,01	2,13±1,32
13.	1,83±1,18	1,60±1,00	2,43±1,38
16.	3,37±1,50	3,53±1,48	2,99±1,50

¹ 1. Bazı arkadaşlarım benim öfkeli biri olduğumu söylerler; 12. Çok çabuk parlar ve hemen sakinleşirim; 18. Öfkemi kontrol etmekte zorluk çekerim; 19. Yapmak istediğim bir şey engellendiğinde kızgınlığımı açıkça ortaya koyarım; 23. Bazen kendimi patlamaya hazır bir bomba gibi düşünüyorum; 28. Bazen olmadık şeylere ortada mantıklı bir neden yokken aniden sinirlenir, tepki veririm; 9. Sakin yapılı biriyimdir; 2. Gerekirse hakkımı korumak için şiddete başvurabilirim; 11. Daha önce tanımadığım insanları tehdit ettiğim oldu; 13. Birisi bana sataşırsa kolaylıkla onu itip tartaklayabilirim; 16. Bir insane vurmanın mantıklı bir gerekçesi olmayacağını düşünüyorum; 22. Birisi bana vurursa ben de karşılık veririm; 25. Biri beni iterse onunla kavgaya tutuşurum; 29. Çoğu insana kıyasla daha sık kavgaya karıştığımı söyleyebilirim; 5. Öfkeden deliye döndüğümde bir şeyler kırıp dökerim; 8. Bazen başkalarına vurma dürtümü kontrol edemiyorum; 14. İnsanlar sinirimi bozduklarında kolaylıkla onlar hakkında ne düşündüğümü söyleyebilirim; 21. İnsanlarla sıkça görüş ayrılığına düşerim; 27. Arkadaşlarım münakaşacı/tartışmayı seven biri olduğumu söylerler; 4. Arkadaşlarımın görüşlerine katılmadığım zaman bunu onlara açıkça söylerim; 6. İnsanlar benim görüşlerime katılmadıklarında onlarla tartışmaktan kendimi alıkoyamam; 15. Zaman zaman kıskançlık beni yiyip bitirir; 17. Bazen hayatın bana adaletsiz davrandığını düşünürüm; 20. Zaman zaman insanların arkamdan güldüğü duygusuna kapılırım; 23. Bazen kendimi patlamaya hazır bir bomba gibi hissediyorum; 26. Arkadaşlarımın arkamdan konuştuklarını biliyorum; 3. Birisi bana fazlasıyla iyi davrandığında "Acaba benden ne istiyor?" diye düşünürüm; 7. Zaman zaman bazı olaylara/kişilere yönelik kızgınlığım uzun süre bitmek bilmez; 9. Tanımadığım insanlar bana fazla yakın davrandıklarında onlara şüpheyle yaklaşırım.

22.	2,81±1,48	2,57±1,44	3,44±1,37
25.	2,21±1,32	2,01±1,24	2,72±1,38
29.	1,66±1,15	1,54±1,05	1,96±1,33
5.	2,53±1,51	2,40±1,49	2,86±1,50
8.	1,81±1,24	1,60±1,10	2,36±1,41
FS. G.O.	2,24±1,33	2,08±1,21	2,64±1,39
3. Sözel Saldırganlık (S.S.)			
14.	3,08±1,43	3,07±1,44	3,10±1,43
21.	2,51±1,19	2,45±1,16	2,68±1,26
27.	2,16±1,38	1,99±1,34	2,60±1,38
4.	3,83±1,27	3,81±1,25	3,73±1,32
6.	2,15±1,29	1,99±1,23	2,55±1,36
S.S. G.O.	2,74±1,31	2,66±1,28	2,93±1,35
4. Düşmanlık (DÜŞ.)			
15.	2,52±1,49	2,55±1,50	2,43±1,46
17.	3,34±1,34	3,34±1,31	3,36±1,42
20.	2,12±1,23	2,04±1,22	2,34±1,26
23.	2,88±1,36	2,97±1,47	2,98±1,39
26.	2,25±1,34	2,14±1,31	2,52±1,37
3.	2,66±1,46	2,60±1,45	2,84±1,47
7.	2,87±1,41	2,85±1,43	2,94±1,38
9.	3,13±1,46	3,15±1,51	3,24±1,50
DÜŞ. G.O.	2,72±1,38	2,70±1,40	2,83±1,35
G.O.	2,63±1,35	2,57±1,31	2,82±1,37

Katılımcıların saldırganlık ölçeğinden aldıkları puanlar %51,7'sinin (1,00-2,60 arası) düşük, %38,5'inin (2,61- 3,40 arası) orta ve %11,5'inin (3,41-5,00 arası) yüksek saldırganlık eğilimlerine sahip olduklarını göstermektedir. Katılımcıların en yüksek puanı aldıkları boyut $X=2,85\pm1,39$, ($K:X=2,84 \pm1,38$; $E:X= 2,89 \pm1,41$ ile) öfke, en düşük puanı aldıkları boyut ise $X=2,24\pm1,33$ ($K:X=2,08 \pm1,21$ $E:X= 2,64 \pm1,39$ ile) fiziksel saldırganlık alt boyutudur. Genelin ($X=2,63\pm1,35$ ile) orta düzeyde saldırganlık eğilimlerine sahip oldukları tespit edilmiştir. Öte yandan Tablo 1'den de görüleceği üzere erkeklerin saldırganlığın tüm alt boyutlarında kadınlardan daha yüksek puanlar aldıkları ve kadınlara göre daha saldırgan eğilimlere sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Tablo 2. Benlik Ölçeğindeki İfadelere Verilen Yanıtlar ve Benlik Algı Düzeyleri

Benlik Maddeler	ORT±SS		
	Genel	E.	K
1. Alt Ölçek (AÖ)			
Fiziksel Görünüm (F.G)			
1.	1,99±1,27	1,88±1,21	2,26±1,38
2..	2,16±1,33	2,13±1,32	2,23±1,32
3.	3,71±1,25	3,73±1,26	3,64±1,25
4.	3,02±1,31	3,04±1,31	2,99±1,29
F.G Genel ortalama (G.O.)	2,72±1,29	2,69±1,27	2,78±1,31
2. A.Ö. Fiziksel Sağlık (F.S.)			
5	3,80±1,27	3,81±1,27	3,78±1,28
6.	2,92±1,18	2,90±1,13	2,98±1,31
7.	2,74±1,35	2,76±1,32	2,69±1,43
8.	2,43±1,21	2,32±1,19	2,72±1,21
F.S. G.O	2,97±1,25	2,94±1,22	3,04±1,30
3. A.Ö. Zeka (ZK.)			
9.	2,40±1,28	2,21±1,21	2,90±1,34
10.	2,64±1,33	2,48±1,29	3,05±1,35
11.	2,42±1,20	2,39±1,17	2,49±1,25
12.	2,72±1,21	2,72±1,18	2,72±1,29
ZK. G.O.	2,54±1,25	2,45±1,21	2,79±1,30
4. A.Ö. Akademik Başarı (A.B.)			
13.	3,20±1,29	3,22±1,29	3,13±1,31
14.	2,26±1,20	2,19±1,17	2,44±1,25
15.	2,78±1,25	2,78±1,24	2,77±1,28
16.	2,54±1,31	2,54±1,30	2,55±1,34
A.B. G.O.	2,69±1,27	2,68±1,25	2,72±1,29
5. A.Ö. Serbest Zaman Etkinliği (S.Z.E.)			
17	3,21±1,27	3,20±1,26	3,24±1,31
18.	2,45±1,27	2,35±1,23	2,72±1,25
19.	2,81±1,28	2,76±1,28	2,95±1,28
20.	2,36±1,28	2,28±1,28	2,55±1,34

Saldırganlığın Yordayıcıları: Benlik İstikrarsızlığı, Sosyo-Demografik ve Ailesel Faktörlerle İlişkisi "Türkiye Örneği"

S.Z.E. G.O.	2,70±1,27	2,64±1,26	2,86±1,29
6. A.Ö. Kişilik (KİŞ.)			
21.	1,96±1,36	1,87±1,32	2,17±1,42
22.	3,10±1,32	3,00±1,32	3,39±1,28
23.	3,48±1,25	3,48±1,26	3,50±1,22
24.	2,21±1,32	2,10±1,28	2,51±1,38
KİŞ. G.O.	2,68±1,31	2,61±1,29	2,89±1,32
7. Faktör Aile İlişkisi (A.İ.)			
25.	1,97±1,37	1,84±1,32	2,31±1,43
26.	4,16±1,18	4,28±1,14	3,83±1,23
27.	1,93±1,38	1,80±1,31	2,25±1,50
28.	3,52±1,47	3,56±1,49	3,44±1,43
A.İ. G.O.	2,89±1,35	2,87±1,31	2,95±1,39
8. A.Ö. Yakın İlişki (Y.İ.)			
29.	4,33±0,99	4,42±0,92	4,13±1,12
30.	2,35±1,25	2,32±1,24	2,42±1,28
31.	4,07±1,13	4,14±1,10	3,90±1,19
32.	2,02±1,37	1,89±1,30	2,35±1,46
Y.İ. G.O.	3,19±1,18	3,19±1,14	3,20±1,02
9. A.Ö. Arkadaşlık (ARK)			
33.	2,19±1,38	2,15±1,36	2,31±1,42
34.	2,14±1,37	2,04±1,34	2,39±1,41
35.	4,31±0,94	4,38±0,89	4,13±1,05
36.	4,37±0,98	4,47±0,90	4,14±1,11
ARK. G.O	3,25±1,66	3,26±1,12	3,24±1,24
G.O.	2,84±1,31	2,81±1,23	2,94±1,16

Araştırmaya katılanların benlik kuramı ölçeğinden aldıkları puanlar incelendiğinde, %58,4'ünün (1,00-2,60 arası) zayıf, %37,7'sinin (2,61- 3,40 arası) orta ve %2,9'unun (3,41-5,00 arası) da yüksek benlik (kendilik) imgesine sahip oldukları tespit edilmiştir. Ölçeğin genel ortalaması $X=2,84\pm1,31$ (K: $X=2,94\pm1,66$; E: $X=2,81\pm1,13$) olup, katılımcıların en yüksek puanı aldıkları benlik alt boyutunun $X=3,25\pm1,66$ (K: $X=3,24\pm1,24$; E: $X=3,26\pm1,12$) ile

arkadaşlık, en düşük puanı aldıkları alt boyutun ise $X= 2,54\pm 1,25$ (K: $X=2,79\pm 1,30$; E: $X=2,45\pm 1,21$ ile) zeka boyutu olduğu ve kadın katılımcıların ölçeğin her boyutunda erkek katılımcılardan daha yüksek puanlar aldıkları gözlenmektedir. Genel olarak katılımcıların sırasıyla arkadaşlık, yakın ilişki ve fiziksel sağlık konusunda benlik algılarının daha güçlü (pozitif), ancak zeka ve akademik başarı konusunda zayıf (negatif) olduğu söylenebilir (Tablo 1).

Tablo 3. Saldırganlık ve Çeşitli Yaşam Alanlarında Benlik Algısı İlişkisi

	O	SS	BEN	SAL	ÖF	FS	SS	DÜŞ	FG	FS	ZEK	AKB	BZE	KİŞ	Alı	YAl
Tüm veri için (N=931)																
BEN. G.O.	2,84	1,31														
SAL. G.O.	2,63	1,35	.141**													
ÖF.	2,85	1,39	-.01	.82**												
FS	2,24	1,33	.27**	.82**	.52**											
SS.	2,74	1,31	.038	.72**	.55**	.49**										
DÜŞ.	2,72	1,35	.09**	.79**	.57**	.48**	.41**									
FG	2,72	1,29	.62**	.029	.023	.15**	-.03	-.04								
FS	2,97	1,25	.42**	.02	.02	.06	.00	.01	.24**							
ZEK	2,54	1,25	.54**	.20**	.08	.25**	.16**	.15**	.22**	.16**						
AKB	2,69	1,27	.53**	-.00	-.08	.07*	-.04	.01	.27**	.17**	.14**					
BZE	2,70	1,27	.59**	.12**	.01	.20**	.03	.08	.27**	.17*	.30**	.25**				
KİŞ	2,68	1,31	.68**	.16**	.02	.28**	.08	.08	.34*	.18**	.32*	.23**	.39**			
Alı	2,89	1,35	.64**	.01	-.08	.14**	-.03	-.023	.37**	.12**	.24**	.25**	.25**	.37**		
YAl	3,19	1,18	.64**	.07*	.01	.13**	-.025	.08	.31**	.18**	.17**	.25**	.28**	.36**	.36**	
ARK	3,25	1,66	.64**	.12**	.032	.14**	.03	.13**	.29**	.14**	.19**	.24**	.23**	.38**	.42**	.55**
KADIN																
BEN. GO.	2,94	1,16														
SAL. GO.	2,57	1,31	.06													
ÖF.	2,84	1,38	-.07	.81**												

Saldırganlığın Yordayıcıları: Benlik İstikrarsızlığı, Sosyo-Demografik ve Ailesel Faktörlerle İlişkisi "Türkiye Örneği"

FS.	2,08	1,21	.22**	.79**	.49**														
SS.	2,66	1,28	-.02	.71**	.55**	.48**													
DÜŞ.	2,70	1,40	.02	.79**	.54**	.45**	.39**												
FG	2,78	1,31	.62**	.01	-.04	.14**	-.02	-.08											
FS	3,04	1,30	.41**	-.02	-.04	.04	-.07	-.02	.24**										
ZEK	2,79	1,30	.51**	.16**	.05	.20**	.01*	.12**	.19**	.14**									
AKB	2,72	1,29	.53**	-.03	-	.05	-.04	-.01	.29**	.19**	.13**								
				.10**															
BZE	2,86	1,29	.56**	.07	-.02	.16**	.02	.03	.28**	.18**	.26**	.25**							
KİŞ	2,89	1,32	.68**	-	-.01	.22**	.05	.04	.32**	.18**	.31**	.23**	.37**						
				.10**															
Ail	2,95	1,39	.65**	-.07	-	.11**	-	-	.36**	.13**	.21**	.25**	.27**	.37**					
				.14**		.10**	.10**												
Yil	3,20	1,02	.62	.004	-.06	.08*	-.08	.03	.28**	.14**	.17**	.22**	.29**	.35**	.37**				
ARK	3,24	1,24	.65**	.09*	-.02	.14**	.02	.10**	.31**	.13**	.18*	.24**	.25**	.42**	.43**	.54**			
ERKEK																			
BEN. GO.	2,81	1,23																	
SAL.GO.	2,82	1,37	.25**																
ÖF.	2,89	1,41	.13*	.86**															
FS.	2,64	1,39	.29**	.85**	.62**														
SS.	2,93	1,35	.11	.71**	.54**	.48**													
DÜŞ.	2,82	1,37	.22**	.82**	.62**	.55**	.46**												
FG	2,69	1,27	.61**	.07	.04	.15*	-.06	.05											
FS	2,94	1,22	.40**	.06	.02	.04	.12	.06	.22**										
ZEK	2,45	1,21	.56**	.26**	.12**	.18**	.23**	.18**	.24**	.14*									
AKB	2,68	1,25	.52**	.04	-.01	.08	-.03	.06	.21**	.12**	.16*								
BZE	2,64	1,26	.56**	.14*	.073	.18**	.10	.15*	.20**	.12*	.33**	.25							
KİŞ	2,61	1,29	.66**	.19**	.08	.28**	.077	.14*	.35**	.14*	.28**	.34**	.37**						
Ail	2,87	1,31	.61**	.15**	.05	.19**	.09	.14*	.35**	.08	.25**	.23**	.19**	.36**					
Yil	3,19	1,14	.68**	.22**	.16**	.24**	.09	.18**	.38**	.24**	.18**	.31**	.27**	.38**	.31**				
ARK	3,26	1,12	.63**	.20**	.15*	.19*	.07	.20**	.27**	.14**	.22**	.23**	.20**	.32**	.39**	.56**			

* $p<0.01$, ** $p<0.05$

Korelasyon analizi genelin saldırganlık eğilimleri ile benliğin ($r=.26$ ile) zeka; ($r=.14$ ile) boş zaman etkinliği; ($r=.19$ ile) kişilik; ($r=.15$ ile) aile ilişkileri; ($r=.22$ ile) yakın ilişkiler ve ($r=.20$ ile) arkadaşlık alt boyutları arasında ($p < 0,05$ düzeyinde) doğrusal ancak zayıf düzeyde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Korelasyon katsayısının (r); -1 ile $+1$ aralığında değer alabileceği göz önüne alındığında; bu ilişkinin kadınlarda benliğin zeka ($r=.16$) ve arkadaşlık ($r=.9$) alt boyutlarıyla pozitif yönde zayıf, fakat kişilik ($r=-.10$) alt boyutuyla negatif yönde zayıf; erkeklerde ise yine zeka ($r=.26$), boş zaman etkinliği ($r=.14$), kişilik ($r=.19$), aile ilişkileri ($r=.15$), yakın ilişkiler ($r=.22$) ve arkadaşlık ($r=.20$) alt boyutları arasında pozitif yönlü ancak zayıf olarak gerçekleştiği görülmektedir. Ancak erkeklerin saldırganlık eğilimi ile ilişkili olduğu tespit edilen benliğin tüm alt boyutlarında kadınlardan daha düşük benlik algısına sahip oldukları da gözlenmektedir.

Tablo 4. Çeşitli Yaşam Alanları ve Sosyo-Demografik ve Kültürel Özellikler Açısından Saldırganlık Eğilimlerinde Farklılık Yaratın Durumlar

		O	SS	F/t	p
Zeka	Düşük	2.57	.61	-4.24	.00
	Yüksek	2.87	.63		
Kişilik	Düşük	2.58	.61	-3.32	.00
	Yüksek	2.76	.65		
Yakın ilişki	Düşük	2.57	.61	-2.90	.04
	Yüksek	2.70	.65		
Arkadaşlık	Düşük	2.53	.59	-5.14	.00
	Yüksek	2.76	.66		
Cinsiyet	Kadın	.91	.28	3.25	.00
	Erkek	.17	.38		
Aylık gelir	Gruplar arası	.11	.32	1.76	.05
Ailede karar alma durumu	Gruplar arası	.11	.32	2.40	.04
Anne ceza	Evet	.14	.35	1.92	.05
	Hayır	.10	.30		
Baba ceza	Evet	.19	.39	2.97	.00
	Hayır	.09	.29		

Anne eğitim durumu	Sadece okuryazar	.23	.42	3.04	.00
	İlkokul mezunu	.09	.28		

Gençlerin saldırganlık eğilimlerinin çeşitli yaşam alanları ve sosyo-demografik ve kültürel özellikleri açısından farklılık gösterip göstermediğini anlamak amacıyla iki kategorili değişkenler için t testi, ikiden fazla kategoriye sahip değişkenler için de tek yönlü ANOVA analizi kullanılmıştır. Analiz sonuçları katılımcıların zeka ($F/t=-4,24$), kişilik ($F/t=-3,32$), yakın ilişki ($F/t=-2,90$) ve arkadaşlık ($F/t=-5,14$) benlik alt boyutları ile saldırganlık eğilimleri arasında ($p<0.05$) istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu, ancak bu farkın negatif yönlü olduğunu göstermektedir. Bir başka ifade ile zeka, kişilik, yakın ilişki ve arkadaşlık alt boyutlarında yüksek ya da düşük benlik algısına sahip olmanın, saldırganlık eğilimlerinde farklılık yaratan durumlar olduğu söylenebilir. Çalışmada katılımcıların benliğin ilişkili boyutlarında yüksek benlik puanlarına sahip oldukları gözlenmektedir. Bu durum bizi katılımcıların yüksek benlik algısına sahip oldukları boyutlarda daha az saldırgan eğilimler sergiledikleri sonucuna götürmektedir. Diğer yandan katılımcıların sosyo-demografik ve kültürel özelliklerinden cinsiyet ($F/t= 3,25$), ailenin aylık geliri ($F= 1,76$), anne ($F/t= 1,92$) ve babanın ($F/t= 2,97$) cezalandırıcı tutumlara sahip olması ve annenin eğitim durumu ($F/t= 2,97$) değişkenleri ile saldırganlık eğilimleri arasında da ($p<0.05$) pozitif yönde anlamlı bir fark olduğu görülmektedir.

Tartışma

Mevcut çalışmalarda gençler arasında saldırgan davranışların tezahüründen sorumlu birkaç faktör tanımlanmıştır. Bunlar arasında benlik algısı (kendilik imgesi) saldırganlığı yordadığı belirtilen önemli risk faktörleri arasında sayılmaktadır. Ancak çoğu araştırma, daha çok tek boyutlu bir benlik kavramıyla konuyu anlamaya giriştikleri ve bu yüzden de yetersiz kaldıkları noktasında eleştirilmektedir. Daha yakın zamanlarda yapılan çalışmalarda benliğin heterojen bir yapıya sahip olduğu ve yapının şekillenmesinde aile, okul ve akranla ilişkilerin bireyin sosyal algılama, fiziksel ve ruhsal sağlığı üzerinde etkili olduğu, ancak bireyin, bu açılardan her biri ile ilgili olarak farklı bir biçimde kendisini algılayabileceği ve değerlendirebileceği, bu değerlendirmenin sosyal işleyişe bağlı olduğu ifade edilmektedir. Öte yandan Çalışmalar "benlik algısı ve saldırganlık" arasında negatif bir ilişki olduğunu, benlik istikrarsızlığının saldırgan davranışın benzersiz yordayıcısı olduğunu göstermektedir. Yukarıda veriler ışığında bu çalışmada benliğin çok boyutlu ve dinamik bir kavram olduğu düşüncesinden hareketle, öncelikle gençlerin çeşitli yaşam alanları karşısında

kendilerini algılayış biçimleri ve diğer taraftan da sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri ile saldırgan eğilimleri arasında bir ilişkinin olup olmadığının tespiti amaçlanmıştır.

Benlik kuramı ölçeğinin genel ortalaması katılımcıların benlik algılarının (Tablo 2) orta düzeyde olduğunu göstermektedir. Ölçeğin alt boyutlarından arkadaşlık boyutunda en yüksek, zeka boyutunda ise en düşük benlik algısına sahip oldukları tespit edilmiştir. Cinsiyet değişkenine göre, ölçeğin tüm alt boyutlarında kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha yüksek benlik algısına sahip oldukları gözlenmektedir. Genel olarak katılımcıların sırasıyla arkadaşlık, yakın ilişki ve fiziksel sağlık konusunda benlik algılarının daha güçlü (pozitif), ancak (erkeklerde) zeka ve (kadınlarda) akademik başarı konusunda zayıf (negatif) olduğu görülmektedir (Tablo 1). Ölçeğin alt boyutları arasındaki korelasyonlar (Tablo 3) pozitif yönde olup, erkeklerin en zayıf benlik algısına sahip oldukları zeka boyutu ile en güçlü korelasyonun boş zaman etkinliği, en düşük korelasyonun ise akademik başarı boyutunda gerçekleştiği gözlenmektedir. Kadınların kendilerini en zayıf imgeledikleri akademik başarı boyutu ile boş zaman etkinliği ve aile ilişkileri boyutunda en yüksek, yakın ilişkiler boyutunda ise en düşük korelasyon ilişkisine rastlanmıştır.

Berg ve Snyder (2010) için ne benlik saygısı ne de öz-yeterlik ölçekleri, kişinin bir benlik kuramı geliştirdiği tüm yaşam alanları hakkında bilgi sağlayamaz. Bu nedenle çalışmada kullanılan benlik kuramı ölçeği her ne kadar kişinin benlik saygısını veya yeterliliğini değerlendirmek için değil; daha ziyade, kişinin kendisini olumlu veya olumsuz tanımlayıcı ifadelerle bağlama olasılığının derecesini belirlemek için tasarlanmış olsa da, bu yapıların, kişinin kendini olumlu tanımlayıcı ifadelerle ilişkilendirmesi ve olumsuz tanımlayıcılarla arasına mesafe koyması nedeniyle yüksek ya da düşük benlik saygısı ve yeterliliği konusunda fikir verici olduğu söylenebilir. Bu noktada erkek ve kadın katılımcıların en yüksek ve en düşük benlik imgelerine sahip oldukları boyutlar, kendilerini hangi noktalarda yeterli ve yetersiz hissettiklerinin de göstergesi olarak değerlendirilebilir. Cinsiyet farkı gözetmeksizin katılımcıların arkadaşlık, yakın ilişkiler ve fiziksel sağlık boyutunda ortalamalarının daha yüksek olması kendilerini ölçeğin diğer alt boyutlarına göre ilgili boyutta daha pozitif imgeleyen olduklarını göstermektedir. Gelişimin bu aşamasında özellikle arkadaşlık ve yakın ilişkiler konusunda gözlenen güçlü benlik imgelemi, katılımcıların yaklaşık %79'unun 19-22 yaş aralığında olduğu düşünülürse, içinde buldukları gelişim döneminin özellikleri ile örtüştüğü söylenebilir. Öte yandan üniversite öğrencisi olmaları ve akademik anlamda belirli bir aşamayı geçmiş olmalarına rağmen, erkeklerin zeka, kadınların ise akademik başarı konusunda kendilerini yetersiz imgeleyen olmaları onların potansiyellerini tam olarak karşılamalarını engelleyen

rahatsız edici durumların varlığının bir işareti olabilir. Bu noktada varyans analizinde katılımcıların zeka, kişilik, yakın ilişki ve arkadaşlık benlik alt boyutları yanında, cinsiyet, ailenin aylık geliri, anne ve babanın cezalandırıcı tutumlara sahip olması ve annenin eğitim durumu vb. sosyo-demografik faktörlerin saldırganlık eğilimleri üzerindeki etkisinin tespit edilmiş olması önemlidir.

Katılımcıların genelde saldırganlık eğilimlerinin (Tablo 1) orta düzeyde olduğu, ancak öfke ve sözlü saldırganlık alt boyutlarında ortalamanın üzerinde olduğu görülmektedir. Cinsiyetlere göre değerlendirildiğinde, erkeklerin saldırganlığın tüm boyutlarında kadınlardan daha yüksek ortalamalara sahip olduğu, kadınların sırasıyla en yüksek öfke ve düşmanlık, erkeklerin ise sırasıyla en yüksek sözlü saldırganlık ve öfke boyutlarında saldırgan eğilimlere sahip oldukları gözlenmektedir. Korelasyon analizi (Tablo 3), Buss ve Perry'nin çalışmalarına paralel hem genel hem de cinsiyet farkı gözetilerek incelendiğinde, öfkenin hem fiziksel hem de sözlü saldırganlık ve düşmanlık arasında köprü olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan Buss ve Perry (1992: 455) kendi çalışmalarında öfke boyutunda cinsiyet farkı gözetmeksizin, erkeklerin kadınlardan sözlü saldırganlık ve düşmanlık boyutunda biraz daha yüksek, fakat fiziksel saldırganlık konusunda çok daha yüksek puanlar aldıklarını belirtmektedirler. Bu çalışmada da erkeklerin fiziksel saldırganlık ortalamalarının ($X=2,64$) kadınların ortalamalarından ($X=2,08$) çok daha yüksek olduğu ve erkeklerin saldırganlık ölçeğinin dört alt boyutunda da kadınlardan daha yüksek puanlar aldığı görülmektedir. Cinsiyet farkı bu çalışmada saldırganlığın alt boyutlarının tamamı için yordayıcıdır. Konu üzerine yürütülen çalışmaların hemen hemen hepsinde fiziksel saldırganlık açısından bir cinsiyet farklılığı olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmalardan bazılarında bu farklılığın sadece fiziksel saldırganlık boyutunda olduğu (Bernstein ve Gesn, 1997; Harris ve Knight-Bohnhoff 1996; Williams, Boyd ve Cascardi, 1996), bazılarında ise, çok düşük düzeyde de olsa, aynı zamanda sözel saldırganlık boyutunda da erkeklerin kadınlardan daha yüksek puanlar elde ettiği sonucuna ulaşmışlardır. (Archer ve Haigh 1997; Meesters, Muris, Bosma, Schouten ve Beuving, 1996; Ramirez, Andreu ve Fujihara, 2001; Nakano, 2001)

Buss ve Perry (1992: 453-458) saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarını belirlerken, bireylerin her bir boyutta sergileyecekleri davranış biçimlerini duygusal, bilişsel ve araçsal davranışlar olarak sınıflandırır. Bu noktada başkalarına zarar vermeyi ve canını yakmayı içeren fiziksel ve sözlü saldırganlığı araçsal (motor davranışlar), kişinin diğerlerinden hoşlanmama ve adaletsizlik duygularını içeren ve diğerlerini olumsuz olarak değerlendirmesine neden olan tutumları, yani düşmanlığı bilişsel, fiziksel, sözel saldırganlık ve düşmanlık boyutları arasında köprü görevi gören öfkeyi de saldırganlığın duygusal boyutu

olarak sınıflandırılırlar. Hiçbir boyut kendi başına bireyi saldırgan yapmamakta, ama her boyutun temelini öfke duygusu oluşturmaktadır. Bu alt boyutlar saldırgan eğilimlerin öfke duygusuyla başlayıp bir yandan fiziksel ve sözlü saldırgan davranışlara dönüşebileceğini, diğer yandan öfkenin, (öfke soğuması ile) fiziksel ve sözlü eylemlere dönüşmeden bilişsel düzeyde düşmanca duygulara da yol açabileceğine işaret etmektedir. Cinsiyetlere göre değerlendirildiğinde, örneklemimizde kadınların daha çok öfkeli ve düşmanca eğilimlere, erkeklerin ise yine öfkeli ve sözlü olarak saldırgan eğilimlere sahip oldukları gözlenmektedir. Bir başka ifade ile kadınlar öfkelerini araçsal eylemlere dönüştürmeden bilişsel boyutta düşmanca eğilimler ile yaşamaktayken, erkeklerin öfkelerini sözlü boyutta saldırgan eylemlere dönüştürdükleri gözlenmektedir.

Korelasyon analizine bakıldığında (Tablo 3) hem kadın hem de erkek katılımcıların saldırganlık eğilimleri ile benliğin zeka, kişilik ve arkadaşlık alt boyutları arasında bir ilişki olduğu, bu ilişkinin erkeklerde her üç boyutta, kadınlarda ise kişilik boyutu hariç pozitif yönlü olduğu gözlenmektedir. Korelasyon analizi erkeklerin saldırganlık eğilimleri ile ayrıca benliğin aile ilişkileri, yakın ilişkiler ve serbest zaman etkinliği boyutları arasında da bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yapılan korelasyon analizi erkeklerin saldırganlık eğilimlerinin daha çok çeşitli yaşam alanlarının (benliğin alt boyutlarının) etkisinde kaldığını göstermesi bakımından önemlidir.

Çeşitli yaşam alanları ve sosyo-demografik ve kültürel özellikler açısından saldırganlık eğilimlerinde farklılık yaratan durumları belirlemek için yapılan anova ve t testi (Tablo 4), katılımcıların sadece zeka, kişilik, yakın ilişki ve arkadaşlık alt boyutları ile saldırganlık eğilimleri arasında anlamlı bir fark olduğunu, ancak bu farkın negatif yönlü olduğunu göstermektedir. Benzer çalışmalarda da bireyin benlik algıları ile ve saldırgan eğilimleri arasında negatif bir ilişki olduğu, benlik istikrarsızlığının saldırgan davranışın benzersiz yordayıcısı olduğu, bir başka ifade ile saldırgan eğilimlerin gerçek nedeninin düşük ve yüksek benlik algısına atfedildiği gözlenmektedir Rosenthal, Montoya, Ridings, Rieck ve Hooley, 2011; Falkenbach, Howe, Falki, 2013; Walker ve Bright 2009). Düşük benlik algısının (öz güven eksikliğinin) bireylerde değersizlik ve yetersizlik duygularına yol açarken, yüksek benlik algısının da saldırgan davranışları tetikleyebileceği öne sürülmektedir (Muller, Bushman vd., 2012; Kernis vd,1989; Baumeister vd., 1996; Salmivalli ve Nieminen, 2002). Öte yandan katılımcıların sosyo-demografik ve kültürel özelliklerinden cinsiyet, ailenin aylık geliri, anne ve babanın cezalandırıcı tutumlara sahip olması ve annenin eğitim durumu değişkenleri ile saldırganlık eğilimleri arasında da anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Tablo 4). Yapılan çalışmalar benliğin özellikle ergenlikte ve ilk yetişkinlikte son derece önemli olan ve yaşam boyu devam eden bir süreç içinde

disiplin ve sevgi aracılığıyla ana-babadan, uygun davranışı gösterme baskısıyla yaşitlardan, başarı ya da başarısızlıkla okul ve daha birçok yaşantılardan etkilenecek geliştiğini, ayrıca psikolojik ve fiziksel sağlığı, başkalarıyla ilişkileri, akademik başarıları ve meslek seçimini etkileyebildiğini (Gardiner ve Gander, 1993: 332) göstermektedir. Kısaca sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel düzey, ana-baba tutumları, akademik başarı, ana-babanın mesleği, sosyal statüsü, cinsiyet vb. faktörler benzer çalışmalarda saldırganlığı yordadığı tespit edilen önemli risk faktörleri arasında sayılmaktadır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Kaynakça

- Archer J, Haigh AM. (1997). Beliefs about aggression among male and female prisoners. *Aggress Behav*, 23: 605–415.
- Baumeister R, Smart L, Boden, J. (1996). Relation of threatened egotism to violence and aggression: The dark side of high self-esteem. *Psychological Review*, 103(1), 5–33. doi:10.1037/0033-295X.103.1.5.
- Baymur F. (1984). *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkılap Kitapevi Yayınları.
- Bayram N. (2004). *Sosyal bilimlerde SPSS ile veri analizi*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Berg CJ, Snyder CR. (2010). Assessing self-perceptions of college students across life domains: Development and validation of the self-theory scale, *College Student Journal*, 01463934, 44:(4).
(<https://go.gale.com/ps/i.do?id=GALE%7CA248733631&vedid=googleScholar&v=2.1&viewlinkaccess=abs&veissn=01463934&vpe=AONE&vsw=w&vuserGroup=anon%7E29c94a97>)
- Bernstein IH, Gesn PR. (1997). On the dimensionality of the Buss/Perry Aggression Questionnaire. *Behav Res Ther*, 35: 563–8.
- Buss AH, Perry M. (1992). Personality processes and individual differences: The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*. 63, (3): 452-459.
- Duncan R. (1999). Peer and sibling aggression: An investigation of intra and behaviors: Pieces of a puzzle. *Preventing School Failure*, 42: 135-142.
- Erikson EH. (1984). *İnsanın Sekiz Çağı*. B Üstün, V Şar (Çev.), Ankara: Birey ve Toplum Yayıncılık.
- Erkan S. (1993). Ana Babaları Demokratik, Otoriter ve İlgisiz Olarak Algılayan Bireylerin Benlik Kavramları ile İdeal Benlik Kavramlarının Bağdaşım Dereceleri Arasındaki Farklar. *Eğitim Dergisi*. 3, 5-13.
- Estevez E, Musitu G, Herrero J. (2005). The influence of violent behavior and victimization at school on psychological distress: the role of parents and teachers. *Adolescence*, 40, 183-196.

- Falkenbach DM, Howe JR, Falki M. (2013). Using self-esteem to disaggregate psychopathy, narcissism, and aggression. *Personality and Individual Differences*, 54(7): 815–820.
- Gardiner HW, Gander MJ. (1993). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. Çev. Bekir Onur Ankara: İmge Yayınları.
- Garnefski N. (2000). Age differences in depressive symptoms, antisocial behavior, and negative perceptions of family, school and peers among adolescents. *J Am Acad Child Psy*, 39:1175-1181.
- Harris MB, Knight-Bohnhoff K. (1996). Gender and aggression II: Personal aggressiveness. *Sex Roles*, 35(1-2): 27-42.
- Hayden, EP, Mash EJ. (2014). Child Psychopathology: A Developmental-Systems Perspective. In E. J. Mash, R. A. Barkley (Eds.). *Child Psychopathology*. New York, NY: Guilford Press. 1: 3-72.
- Hazel M, Wurf E. (1987). *The Dynamic Self-Concept: A Social Psychological Perspective Ann. Rev. Psychol.* 38:299-337.
- Kernis MH, Brockner J, Frankel BS. (1989). Self-esteem and reactions to failure: The mediating role of overgeneralization. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(4), 707–714. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.4.707>
- Koç B, Gül A, Güneş-Temli D, Aksoy C. Küçükkeskici, B. *Üniversite Öğrencilerinin Akıllı Telefon Bağımlılıklarının Saldırganlık Eğilimleri Üzerindeki Rolü*. <https://www.researchgate.net/publication/335928733>
- Levinson DJ. (1986). A conception of adult development. *Am Psychol*, 41:3-13.
- Madran AD. (2012). Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Türkçe Formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 23. <https://www.turkpsikiyatri.com/Data/UnpublishedArticles/48c58p.pdf>.
- Marcus, R. F. (2007). *Aggression and violence in adolescence*. Nueva York: Cambridge University Press.
- Marsh HW, Craven RG, McInerney DM. (2003). International advances in self-research. In Marsh HW, Craven RG, McInerney DM (Eds.), *International advances in self research* (3-14). Greenwich, CT: Information Age Publishing.
- Meesters C, Muris P, Bosma H, Schouten E, Beuving S. (1996). Psychometric evaluation of the Dutch version of the Aggression Questionnaire. *Behav Res Ther.* 34(10):839-43. doi: 10.1016/0005-7967(96)00065-4.
- Moroschan G, Hurd PL, Nicholadis E. (2009). *Sex differences in the use of indirect aggression in adult Canadians*. *Evolutionary*, 7:146-159.
- Muller D, Bushman BJ, Subra B, Ceaux E (2012). Are people more aggressive when they are worse off or better off than others? *Journal of Social Psychological and Personality Science*, 3: 754-759.
- Nakano K. (2001). Psychometric evaluation on the Japanese adaptation of the aggression questionnaire. *Behav Res Ther*, 39: 853–8.

- Ostrowsky MK. (2009). Are violent people more likely to have low self-esteem or high self-esteem? *Aggression and Violent Behaviour*, 15: 69-75.
- Pastor Y, Balaguer I, Garcia-Merita ML. (2003). El autoconcepto y la autoestima en la adolescencia media: analisis diferencial por curso y genero [Self-concept and self-esteem in middle adolescence: a differential analysis by grade and gender]. *Revista de Psicologia Social*, 18, 141-159.
- Ramirez JM, Andreu JM, Fujihara T. (2001). Cultural sex differences in aggression: A comparison between Japanese and Spanish students using two different inventories. *Aggress Behav*, 27: 313-22.
- Rice KG, Mulkeen P. (1995). Relationship with parents and peers: A longitudinal study of adolescent intimacy. *Adolescent Res*, 10:338-357.
- Rosenthal SA, Montoya RM, Ridings LE, Rieck SM, Hooley JM. (2011). Further evidence of the Narcissistic personality inventory's validity problems: A meta-analytic investigation-Response to Miller, Maples, and Campbell (this issue). *Journal of Research in Personality*, 45: 408-416.
- Salmivalli C, Nieminen E. (2002). Proactive and Reactive Aggression among School Bullies, Victims and Bully-Victims, *Aggressive Behavior* 28(1):30-44. DOI: 10.1002/ab.90004.
- Torregrosa MS, Ingles CJ, Garcia-Fernandez JM. (2011). Aggressive Behavior as a Predictor of Self-Concept: A Study with a Sample of Spanish Compulsory Secondary Education Students, 20(2): 201-212.
- Yavuzer H. (2009) *Çocuk ve Suç*. İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Yavuzer Y, Karataş Z, Polat-Demir B. (2017). Benlik Kuramı Ölçeğinin Türkçe sürümünün geçerlilik ve güvenilirlik çalışması, *Anadolu Psikiyatri Derg* 18(2):161-168
- Vermerien R, Bogaerts J, Ruchkin V, Deboutte D, Schwab-Stone M. (2004). Subtypes of self-conceptin adolescent violent and property offenders. *J Child Psychol Psyc*, 45:405-411.
- Walker JS, Bright JA. (2009). False inflated self-esteem and violence: A systematic review and cognitive model. *The Journal of Forensic Psychiatry ve Psychology*, 20: 1- 32.
- Williams TY, Boyd JC, Cascardi MA, Poythress N. (1996). Factor structure and convergent validity of the Aggression Questionnaire in an offender population. *Psychol Assessment*, 8: 398-403.
- Wood SE, Wood EG, Boyd D. (2005). *The World of Psychology*. New York: Pearson Education, Inc. World Health Organization 2015. *What do We Mean by Sex and Gender?* Geneva: WHO (<https://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=0vesid=64f8294d-3e19-4f1b-a337-64059b0122b2%40pdc-v-sessmgr03vebdata=Jmxbmc9dHlmc2l0ZT1lZHMtbGl2ZQ%3d%3d#AN=58002463vedb=asn>)